

Globali iniciatyva psichiatrijoje

Žmogaus teisių apsauga uždaroje institucijose

Vilnius, 2006 09 04

Lietuvos Respublikos Ministrui Pirmininkui
Lietuvos Respublikos teisingumo ministrui
Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministrui
Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministrei

ATVIRAS LAIŠKAS

Lietuvoje nėra vieningos nepriklausomos prevencinės žmogaus teisių stebėjimo sistemos visų rūšių uždaroje institucijose, kuri užtikrintų nacionalinių ir tarptautinių dokumentų įtvirtintus žmogaus teisių apsaugos ir pagarbos standartus. Todėl VŠĮ „Globali iniciatyva psichiatrijoje“ skatina Lietuvos Vyriausybę prisijungti ir ratifikuoti 2002 m. gruodžio 18 d. priimtą ir 2006 m. birželio 22 d. įsigaliojusį Jungtinių Tautų Konvencijos prieš kankinimų ir kitokio žiauraus, nežmoniško, žeminančio elgesio bei bausmių taikymo uždraudimą papildomąjį protokolą (angl. *The Optional Protocol to the UN Convention against Torture, OPCAT*), kuris pirmą kartą įtvirtina tokio nacionalinio nepriklausomo prevencinio žmogaus teisių stebėjimo mechanizmo būtinybę bei teisinį reglamentavimą.

Viešoji įstaiga „Globali iniciatyva psichiatrijoje“ kartu su tarptautiniais partneriais trejus metus vykdė Europos Komisijos finansuojamą projektą „Žmogaus teisių stebėseną ir kankinimų prevenciją Baltijos šalių uždaroje institucijose“. Projekto metu Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje ir Kaliningrado srityje buvo tiriama žmogaus teisių padėtis psichikos sveikatos įstaigose: psichiatrijos ligoninėse, psichoneurologiniuose centruose. Projekto ataskaitoje „ŽMOGAUS TEISĖS Baltijos šalių psichikos sveikatos priežiūros srityje“ pateikiami apibendrinti tyrimo rezultatai rodo, kad gausu neigiamos praktikos apraiškų šių asmenų atžvilgiu. Asmenys su psichikos ir proto negalia ne tik tiesiogiai patiria pažeidimus, bet išvelgiamos ir sistemos ydos, kurios sunkina šių asmenų teisių apsaugą bei jų užtikrinimą.

Piktnaudžiaujama šių asmenų teisėmis nustatant jiems neveiksnumą ir globą. Dažniausiai vien tik mediciniais dokumentais (neretai kelerių metų senumo) bei suinteresuotų asmenų liudijimu grindžiamas asmens paskelbimo neveiksniu procesas atima iš žmogaus visas teises, taip pat ir teisę skusti tokį įsiteisėjusį teismo sprendimą ar kvestionuoti jam paskirto globėjo pareigų vykdymo tinkamumą. Bet kokie skundai ar kreipimaisi į atitinkamas institucijas „nurašomi“ asmens psichikos ligai. Neužtikrinamas tinkamas atstovavimas šiems asmenims, teismo sprendimai jų atžvilgiu dažniausiai priimami jiems nedalyvaujant (priešverstinės hospitalizacijos, neveiksnumo nustatymo atvejais, kt.). Pernelyg dažnai be pakankamo pagrindo prieš jų

valią skiriamos ambulatorinės ar stacionarios psichiatrinės ekspertizės. Uždaroje institucijose neretai pažeidžiamos ir kitos pagrindinės šių asmenų teisės (teisė į asmens laisvę ir saugumą, teisė į privatų gyvenimą, teisė į savarankiškumą ir integraciją į bendruomenę, teisė būti apsaugotam nuo diskriminacijos, nežmoniško ir žeminančio elgesio, kt.).

Mūsų organizacijos nuomone, Lietuvoje skiriama nepakankamai dėmesio išaiškinant bei viešinant šių asmenų teisių pažeidimus. Valstybė neužtikrina, kad šių ypač pažeidžiamų asmenų teisės būtų ginamos visomis įmanomomis teisinėmis priemonėmis. Sistemos uždarumas bei atitinkamų priemonių, siekiant išvengti tokių teisės pažeidimų, stoka skatina pažeidimų pakartotinumą ir sukuria abejingumo, atsakomybės bei kontrolės nebuvimo atmosferą.

Pasaulyje pagarbos bei teisių apsaugos svarba visų žmonių atžvilgiu tampa vis aktualesnė. Š.m. rugpjūčio 28 dieną priimtas susitarimas dėl Jungtinių Tautų Neįgalųjų žmonių teisių apsaugos konvencijos ne tik sustiprins neįgalų asmenų apsaugą visame pasaulyje, bet ir įpareigos valstybes imtis veiksmų, kad nacionalinių ir tarptautinių dokumentų įtvirtinti žmogaus teisių apsaugos ir pagarbos standartai būtų realiai įgyvendinami kiekvieno asmens atžvilgiu.

Norint užtikrinti, kad Lietuvos psichikos sveikatos problemų turinčių asmenų teisės uždaroje institucijose būtų kuo mažiau pažeidžiamos ir ribojamos, būtina žengti pirmą žingsnį – sukurti nuolatinę nepriklausomą žmogaus teisių situacijos stebėjimą minėtose institucijose. 2002 m. gruodžio 18 d. priimtas ir 2006 m. birželio 22 d. įsigaliojęs Jungtinių Tautų Konvencijos prieš kankinimų ir kitokio žiauraus, nežmoniško, žeminančio elgesio bei bausmių taikymo uždraudimą papildomasis protokolą (OPCAT) pirmą kartą įtvirtina nuolatinio nepriklausomo prevencinio žmogaus teisių stebėjimo mechanizmą.

VŠĮ „Globali iniciatyva psichiatrijoje“ turi nemažai sukauptų žinių ir patirties žmogaus teisių stebėjimo psichiatrijos srityje ir yra pasirengusi bendradarbiauti su valstybinėmis institucijomis, valstybei prisiimant tarptautinius įsipareigojimus visų asmenų teisių apsaugos ir pagarbos srityje.

Direktorė Dovilė Juodkaitė
VŠĮ Globali iniciatyva psichiatrijoje